

Щодо визначення сутності інновації як категорії економічної теорії

Роботу виконано на кафедрі фінансів і кредиту ВНТУ

Досліджено сутність інновації як категорії економічної теорії; вказано на її відмінності від поняття “нововведення”; показано, що господарська діяльність із використанням нововведень не завжди є інноваційною.

Ключові слова: інновація, новаторська ідея, нововведення.

Зянько В. В. Относительно определения сущности инновации как категории экономической теории. Исследована сутність інновації як категорії економічної теорії; вказано на її відмінності від поняття “нововведення”; показано, що господарська діяльність із використанням нововведень не завжди є інноваційною.

Ключевые слова: инновация, новаторская идея, нововведение.

Zyanko V. V. Determination of Essence of Innovation as a Category of Economic Theory. There had been probed the essence of innovation as a category of economic theory; also we indicated on its difference from the concept of “innovation”; it is shown that economic activity which use innovations is not innovative always.

Key words: innovation, innovative idea, innovation.

Постановка проблеми

Інновації – основний чинник, що зумовлює безперервні економічні зміни, сприяє динамічному розвитку і підвищенню результативності економічної системи. Їх наявність є ознакою переходу економіки на новий рівень рівноваги. Через це неабиякий науковий інтерес викликають теоретичні положення щодо змісту понять “інновація” та “нововведення” як категорій економічної теорії, їх особливостей і відмінностей. А вже від розуміння сутності цих понять багато в чому залежить оцінювання рівня розвитку інноваційних досліджень та інноваційної діяльності, економічної активності й ефективності функціонування інноваційного підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У науковій літературі існують різні погляди щодо визначення сутності понять “інновація” та “нововведення”. Їх зміст різні вчені трактують залежно від об’єкта і предмета свого дослідження.

Так, на думку Михайла Крупки, “інновація, як і інформація, єдино визначення не має, а конкретне тлумачення інновацій залежить від методу конкретної науки, мети дослідження або просто від наших життєвих уявлень” [1, 20]. Соціолог Гарольд Барнет під час визначення поняття “інновація” виділяє аспект духовної творчості і трактує цей термін як нові думки, способи поведінки або предмети, що якісно відрізняються від попередніх форм [2]. Роберт Мюллер розуміє інновацію як зміну (активну чи пасивну) конкретної системи щодо зовнішнього середовища [3].

Мета та завдання дослідження

Як бачимо, ці визначення інновації дуже широкі й потребують уточнення. Так, нову думку навряд чи правильно називати інновацією, тим паче, якщо вона існує лише у свідомості людини і ще не сформульована нею, хоча є поштовхом до творчої діяльності, породжує новаторську ідею, яка врешті-решт може привести до появи інновації, але не обов’язково. Також, на думку автора, не всяку зміну системи щодо певного середовища можна назвати інновацією. Зокрема, проста зміна системи – це процес її нормального розвитку чи функціонування, а тому таку зміну теж не можна вважати інновацією.

Деякі економісти вважають, що інновація – це процес: техніко-економічний, суспільно-економічний або комплексний. Так, Д. Черваньов і Л. Нейкова визначають інновацію як техніко-економічний процес, який, завдяки практичному використанню продуктів розумової праці – ідей і винаходів, приводить до створення кращих за властивостями, нових видів продукції та нових технологій, які, з’явившись на ринку як нововведення, можуть дати додатковий дохід [4, 25]. На думку О. Лапко, інновація – комплексний процес, котрий включає створення, розробку, доведення до комерційного використання і поширення нового технічного або якогось іншого рішення, що задовольняє певну потребу [5, 38]. Як процес, у якому винахід чи ідея набуває економічного змісту, визначає інновацію

Б. Твісс [6, 76]. Борис Санто також вважає, що інновація – це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і у разі, якщо інновація орієнтована на економічну вигоду, прибуток, її поява на ринку може дати додатковий дохід [7]. Розглядаючи інновацію як процес, учені показують, що вона виникає з новаторської ідеї, яка, розвиваючись у часі, поступово і послідовно конкретизується, перетворюється з абстрактної в реальну, усвідомлюється і матеріалізується. Але процес створення інновації ще не означає саму інновацію, лише його завершення може дати відповідь, чи відбулося втілення чи матеріалізація інноваційної ідеї у якийсь новий продукт, метод, засіб.

Деякі економісти розуміють під поняттям “інновація” не сам процес, а власне його результат, що відбувся внаслідок якісних змін виробничого процесу. Такої думки дотримується Й. Шумпетер, який першим здійснив фундаментальне дослідження інноваційного процесу і ввів поняття “інновація”. Хоча важливі успіхи в розкритті ролі інновацій у забезпеченні економічного розвитку були досягнуті ще представниками класичної політичної економії – А. Смітом та Д. Рікардо, які при дослідженні механізму відтворення суспільного капіталу звертали увагу на роль “технічного прогресу” в забезпеченні економічного розвитку, розвитку продуктивної сили праці, який зумовлює подальший поділ праці та вдосконалення спеціалізації робітників, що дає змогу підвищити продуктивність праці і збільшити обсяги виробництва, однак Й. Шумпетер першим підходить до визначення категорії інновації, трактуючи її як “втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу”, як нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів, мотивовану підприємницьким духом [8, 15]. Як результат діяльності розуміє інновацію Ф. Найт, називаючи її впровадженням чогось нового щодо організації чи її безпосереднього оточення, або особливим випадком процесу змін в організації [9]. Те, що інновація – “результат успішного ринкового обміну ідей на інвестиції для їхньої реалізації”, – стверджує Ю. Пімошенко [10, 26] та ін.

Отже, деякі економісти розглядають інновацію як кінцевий результат науково-виробничого циклу, інтелектуальної чи науково-технічної діяльності, пов’язаної з практичним втіленням нових форм організації праці та управління, які приводять до появи нових споживчих властивостей товару, тобто нових споживчих вартостей.

Проаналізувавши різні погляди вчених-економістів щодо змісту категорії інновація, на нашу думку, можна дати їй таке визначення: *інновація – це результат втілення чи матеріалізації новаторської ідеї у певній предметній субстанції: продукті, технології, засобі людської діяльності чи послугі, для якої властиві нові споживчі якості, а реалізація передбачає зміну ustalених, звичних способів діяльності, створення нового чи урізноманітнення старого попиту з метою отримання економічного, соціального, екологічного чи іншого ефекту.*

Розуміння того, що інновація – це кінцевий результат, а не процес, логічно викликає ряд запитань.

Запитання перше: чи є інновацією нова технологія або нові методи людської діяльності, у яких втілена новаторська ідея, але які не є кінцевим результатом діяльності підприємства? Тобто підприємець не збирається розробити ним нову технологію чи винайдені нові методи праці нікому продавати, реалізовувати, а застосовує одержані розробки у власному виробництві для збільшення ефекту від випуску з їх допомогою товарів чи послуг, які до того ж не обов’язково будуть мати нові споживчі властивості, – не обов’язково будуть інноваціями.

У наведеному прикладі втілена у предметній субстанції новаторська ідея не є кінцевим результатом діяльності підприємця. Але, на нашу думку, тут немає сумнівів щодо того, що розроблена нова технологія та нові методи є інноваціями. І у визначенні інновації, даному вище, немає суперечності щодо того, що ці розробки не є кінцевим результатом діяльності підприємця чи підприємства. Адже у визначенні інновації не йдеться про те, що інновація – це обов’язково кінцевий результат діяльності підприємства, а лише про те, що вона є результатом втілення новаторської ідеї. До того ж, напевне, одержаний результат новаторської ідеї буде запатентований і надалі підприємець зможе його реалізовувати як вироблену ним інновацію, одержуючи додатковий інноваційний прибуток.

Із вищесказаного виникає інше питання: чи є інновацією новітня технологія, нові засоби, методи чи прийоми, які підприємець не розробляє, а купує на ринку для подальшого використання у виробничому процесі з метою створення товарів та послуг із новими споживчими властивостями чи традиційних виробів? На нашу думку, тут має йтися вже не про інновацію, а про нововведення.

Проте в науковій літературі часто інновація ототожнюється з нововведенням. Так, на думку О. Пампури, інновація є не що інше, як один із українських варіантів англійського “innovation”, і тому немає потреби “...шукати відмінностей між нововведеннями та інноваціями” [11, 35]. А думки вчених, що вбачають певні відмінності між цими поняттями, розділилися. Одні вважають, що науково-технічні розробки і нововведення – це лише проміжний результат науково-виробничого циклу, який у практичному застосуванні перетворюється в науково-технічні інновації – кінцевий результат. Інновація є стрибком від старої виробничої функції до нової, але не кожне нововведення, нове виробництво є інновацією, – вважає Ю. Багал [12]. Інші науковці стверджують, що обидва поняття – і нововведення, й інновація – є науково-технічним процесом. Так, О. Алімов, Н. Гончарова, М. Дражан, Д. Черваньов стверджують, що “інновація являє собою науково-економічний процес, який завдяки практичному використанню продуктів розумової праці – ідей і винаходів, приводить до створення кращих за властивостями нових видів продукції та нових технологій”, а “нововведення – процес доведення наукових ідей до технічного винаходу, до стадії практичного використання, що приносить дохід” [13]. Інші науковці вважають, що у динаміці треба розглядати лише інновацію, а нововведення є кінцевим результатом впровадження інновації, що “нововведення – це результат практичного освоєння новації, задіяної у динаміці, ефективність якої оцінюється не тільки економічним, а й соціальним ефектом” [14, 14].

На нашу думку, нововведення, так само як інновація, є матеріалізованою у новому засобі, методі чи продукті новаторською ідеєю, новим чи вдосконаленим предметом або технологією, що містять суттєві відмінності від уже існуючих аналогів, однак ці два поняття не тотожні. Інновація відрізняється від нововведення за своїм призначенням. Ці поняття треба класифікувати за таким самим принципом, за яким класифікують предмети і засоби праці, відносячи одну й ту ж річ чи то до предмета праці, якщо вона є кінцевим результатом виробничої діяльності, чи то до засобу праці, якщо за її допомогою створюється інша річ. Так само нововведення – це засіб чи інструмент, за допомогою якого можна створити інновацію, тоді як інновація є кінцевим результатом діяльності новатора. Те, що є інновацією для одних, може бути використано як нововведення іншими, хоча насправді йдеться про ту ж річ.

При такому підході можна стверджувати, наприклад, що виріб, який виготовлено з використанням певних нововведень, що дало змогу виробникові знизити його собівартість, так і залишається звичайним товаром і не є інновацією, якщо споживчі властивості виготовленого виробу не зазнали суттєвих видозмін, якщо вироблений товар є аналогічним із тими, що виробляються і вироблялися раніше. Хоча з метою зниження виробничих витрат підприємств, можливо, придбав на ринку інновацію, яку використав як нововведення для створення свого традиційного виробу.

У більшості випадків інновація створюється на основі використання певних нововведень, проте інколи вона може бути вироблена і за допомогою традиційних засобів чи способів. Так само і за допомогою нововведення можуть створюватися звичайні, традиційні товари.

Зі сказаного вище випливає, що господарська діяльність, яка пов'язана з використанням придбаних підприємцем у постачальників нововведень для випуску традиційних товарів та послуг, не є інноваційною, оскільки не передбачає розробки, створення, впровадження і реалізації самим підприємцем чи його підприємством власної інновації. Цей факт повинен враховуватись органами статистики під час оцінювання інноваційної активності, аби до підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, не включати ті, що лише купують нововведення з метою зниження собівартості випуску традиційних товарів.

Література

1. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка.– Л.: Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2001.– 607 с.
2. Barnett H. Innovation the Basis of Cultural change.– N. Y., 1953.
3. Muller R. Das Management der Innovation.– Frankfurt am Mein, 1973.
4. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України.– К.: Знання, 1999.– 516 с.
5. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / Ін-т екон. прогнозів. НАН України; Івано-Франків. держ. техн. ун-т нафти і газу.– К., 1999.– 253 с.
6. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями; Авт. предисл. науч. ред. К. Ф. Пузыня.– М.: Экономика, 1989.– 217 с.

7. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: Пер. с венг. / Общ. ред. и вступ. ст. Б. В. Сазонова.– М.: Прогресс, 1990.– 296 с.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, процента и цикла конъюнктуры).– М.: Прогресс, 1982.– 455 с.
9. Американские буржуазные теории управления (критич. анализ) / Под ред. Б. З. Мильнера, Е. А. Чи-жова.– М.: Мысль, 1978.– 366 с.
10. Пимошенко Ю. Инноватор – это прежде всего предприниматель // Финансы и бизнес.– 1997.– № 3 (41).– С. 25–28.
11. Пампура О. И. Управление инновационным процессом в промышленности.– Донецк, 1997.– 363 с.
12. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін: Навч. посіб. / Міжнар. фонд “Відродження”.– К.: Заповіт, 1996.–240 с.
13. Алимов А. Н. Управление инновационным циклом / А. Н. Алимов, Н. П. Гончарова, М. Г. Дражан, Д. Н. Черванёв.– К.: Наук. думка, 1993.– 220 с.
14. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навч. посіб.– К.: КНЕУ, 2003.– 504 с.

Статтю подано до редколегії
30.09.2008 р.